

«ДІАЛОГ КУЛЬТУР» У КУРСІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ (ІЗ ЗАРУБІЖНОГО ВИКЛАДАЦЬКОГО ДОСВІДУ)

Вступ. В умовах європеїзації культурно-освітнього процесу важливого значення набуває вивчення міжнаціональних літературних контактів. Реалізації програми вивчення крос-культурних взаємин значною мірою сприяє зарубіжний викладацький досвід. Положення, висловлені у доповіді, реалізовані у власній викладацькій практиці – під час читання літературознавчих дисциплін студентам вітчизняних і зарубіжних вищих навчальних закладів: Вільнюського едукологічного університету, Бакинського слов'янського університету, Гомельського державного університету імені Франциска Скорини, Варшавського університету, Лодзького університету, Університету Гуманістично-природничого ім. Яна Длугоша в Ченстохові. У перспективі – Остравський університет (Чехія). Тож **метою** цієї публікації є намір поділитися власними науково-методичними набутками.

Основний розділ. Під час читання літературознавчих курсів необхідно враховувати цілий ряд факторів: так би мовити, національно (етнічно)-регіональний, професійно-орієнтований, ступінь підготовки слухачів тощо.

Наприклад, у Вільнюському едукологічному університеті доцільно читати курс «Українсько-балтійські культурні, літературні зв'язки», українсько-азербайджанські – для студентів Бакинського слов'янського університету, українсько-чесько-словацькі – для студентів Остравського університету і т.д.

Найактивніше реалізовані проекти співпраці з польськими вищими навчальними закладами. Курс лекцій «Українсько-польські літературні контакти» включає кілька тематичних блоків: «Польща та її культурні

діячі в житті українських письменників», «Україна в життєвій і творчій долі польських митців», «Українсько-польська історія в художній інтерпретації вітчизняних і польських авторів», а також регіональний компонент – «Польський слід на Черкащині».

Традиційно починаю із лекції «Тарас Шевченко і польська культура» (польські сторінки біографії Кобзаря, поет у колі польських друзів, Шевченко і творчість польських письменників, польська критика про Кобзаря тощо), зважаючи на місце Тараса Григоровича в українській літературі (як Міцкевич у польській). До речі, у деяких польських джерелах зазначено: «Taras Szewczenko jest również przedstawicielem **literatury rosyjskiej (!)**. Niemal wszystkie jego powieści i większość dramatów zostało napisanych po rosyjsku, podczas gdy utwory poetyckie Szewczenki tworzone były w języku ukraińskim [4]. Цікаво, що коли спробувала відкрити посилання на цю статтю, остаточно редагуючи власну доповідь, стаття зникла з просторів Інтернету.

Наступна лекція про І. Франка, зокрема польсько-австрійський компонент його життєтворчості (польська Беатріче Каменяра, співпраця з польськими письменниками й виданнями, польськомовні твори); польський компонент в життєвій і творчій долі Л. Українки (точки дотику у творчості авторки «Лісової пісні» і М. Конопніцької, А. Міцкевича, рецепція її творчості польською критикою, переклади творів Словацького, Пруса, Сенкевича, Ожешкової та ін.). Значний простір для вивчення багатогранних міжкультурних контактів також дає спадщина І. Нечуя-Левицького (польський період діяльності, польська тематика творів, оцінка польської літератури), П. Гулака-Артемівського (популяризація польської мови і літератури, стосунки з Міцкевичем тощо).

Серед польських митців, у житті яких Україна зіграла неперебутню роль, слід найперше назвати Ю. Словацького (українські обрії біографії, його польський і український патріотизм, українська тематика творів). Недаремно у Кременці, де народився представник польського романтизму,

у літературно-меморіальному музеї Ю. Словацького, щороку відбувається традиційний українсько-польський літературно-мистецький «Діалог двох культур».

Тісно пов'язана з Україною життєтворчість класика польської літератури Адама Міцкевича: перебування в Києві, Харкові, Одесі, на Черкащині; українські мотиви творів, висока оцінка української культури, мови («дзвінкій та музикальній» мові «південно-російського діалекту» [1, 58].

Досить помітним явищем в українсько-польських літературних взаєминах стала так звана «українська школа» в польському романтизмі. Її представники (Б. Залеський, С. Гоцинський, М. Грабовський, А. Мальчевський та ін.) жили серед українського люду, знали його побут, звичаї, відтак писали твори на українську тематику.

Широкі можливості для вивчення міжнародних літературних контактів дає цикл лекцій «Українсько-польська історія в художній інтерпретації вітчизняних і польських митців». Але при тім слід бути дуже коректним при аналізі творів про драматичні сторінки українсько-польського минулого, які мають часто протилежну оцінку у вітчизняній і польській історіографії і літературі. Зацікавлення українсько-польською історією інтенсифікується у творчості польських письменників-романтиків. На чільному місці в їхніх творах – тема Коліївщини (поєми «Беньовський» і «Срібний сон Саломеї» Ю. Словацького, «Канівський замок» С. Гоцинського, «Станиця Гуляйпільська» та «Коліївщина і степи» М. Грабовського, повісті «Нестор Писанка» і «Зося Житкевичівна» З. Фіша і ще десятки творів різних жанрів). Названі твори в міру можливостей необхідно залучати в поле обсервації під час вивчення творчості Т. Шевченка, зокрема поєми «Гайдамаки» (а також романів «Гайдамаки» і «Прийдімо, вклонімося...» Ю. Мушкетика, «Полин чорний, мак гіркий» Г. Колісника). Застосування елементів компаративного аналізу дозволить встановити як типологічно спільні (на рівні проблематики, сюжету,

образної системи, стильових прийомів тощо), так і відмінні компоненти. Відтак дозволить з'ясувати всю багатогранність і неоднозначність художньої інтерпретації однієї з найтрагічніших сторінок в історії двох сусідніх народів. При тім акцент слід робити на гуманістичній концепції поеми «Гайдамаки» і на послідовність Кобзаря в утвердженні ідеї слов'янської (у тім числі українсько-польської) єдності, що засвідчує російськомовна драма «Никита Гайдай»: «Славяне! Несчастные славяне! Так нещадно и так много пролито храброй вашей крови междуособными ножами. Ужели вам вечно суждено быть игрищем иноплеменников? Настанет ли час искупления? Придет мудрый вождь из среды вашей погасит пламенный раздор и слить воедино любовь и братством могущественное племя?»[3, 21].

Великі можливості для вивчення міжнаціональних літературних взаємин надає жанр історичного роману. Наприклад, тема Хмельниччини реалізована у творах «Богдан Хмельницький» М. Старицького, «Гомоніла Україна» П. Панча, «Я, Богдан» П. Загребельного, «Маруся Чурай», «Берестечко» Л. Костенко (і багатьох інших українських письменників) і відповідно романах польських авторів (трилогії Т. Єжа «З бурхливої хвили», Г. Сенкевича «Вогнем і мечем», Ю. Крашевського «Божий гнів»). Але митці ставили перед собою різні художні завдання. Наприклад, в останніх письменників Хмельниччина зображена з пропольських, про шляхетських позицій, як «божий суд», як страшна кара, хоча й визнається, що частково причиною «бунту», «реbelії» був утиск українського поспільства.

Цікавою у порівняльному аспекті є постать Роксолани – українки, яка з невольниці стала султаншею (повісті «Роксоляна» О. Назарука, «Роксолана» С. Плачинди, романи «Степова квітка» М. Лазорського і «Роксолана» П. Загребельного та ін.) Під час викладання польським студентам доречно буде залучити в поле обсервації поему барокового поета, якого називають «польським Вергілієм», Самуеля Твардовського

«Велике Посольство», у якій є відомості про Роксолану – доньку православного священика з невеличкого галицького містечка Рогатина. А також поему Мавріція Госла́вського «Поділля», у якій також ідеться про Роксолану. З найновішої польськомовної белетристики – книга «Sultanki. Księżniczki, nałożnice, faworyty» (2021) Івони Кєнзлер (Iwona Kienzler), хоча до неї треба підходити критично. А також слід розглянути інші численні зразки зарубіжної «роксоланіани», у тім числі й кінематографічної.

Для студентів-філологів не зайве буде почути, як звучать інші мови. Через те під час занять використовую фрагменти іншомовні. Приміром, основний виклад матеріалу для польських студентів – польською, а цитати з художніх творів і наукових джерел – українською, білоруською, російською (наприклад, «Журнал» Т. Шевченка, його російськомовні твори, епістолярій) та іншими мовами, з подальшим перекладом чи тлумаченням. Таким чином, польські студенти, які не знають кирилиці, пробують осягнути українську.

При вивченні творів українських письменників ХХ століття доречно ознайомити студентів (польських і українських) із польськомовним варіантом всесвітньовідомої «Пісні про рушник» А. Малишка, яка вже стала візитівкою України у світі. Не залишає байдужими і польських, і українських слухачів українсько-польський текст вірша «Поїзд із Варшави», написаного Л. Костенко на автобіографічному матеріалі: ще навчаючись у Літературному інституті в Москві, Ліна Василівна одружилася з поляком Єжи Пахльовським, що став письменником-мариністом. Проте довелося зробити вибір: «Я люблю, коханий, Київ і Варшаву, але Батьківщина в кожного одна». Щемним рефреном у творі лунають слова улюбленої пісні мами Єжи-Яна, яка загинула в Освенцимі: «Co komu do tego, że my tak kochamy!»

При викладанні літератури важливо враховувати й регіональний чинник, тобто літературне краєзнавство. Приміром, для студентів

Гуманітарно-природничого університету ім. Я. Длугоша в Ченстохові цікаво дізнатися, що відвідини їхнього міста, зокрема католицької святині Ясна Гура, увічнив в автобіографічній «Повісті про життя» (розділ «Поездка в Ченстохов») номінант на Нобелівську премію Костянтин Паустовський. Його доля пов'язана з Україною, зокрема Києвом (тут він навчався в гімназії) і Черкасами, де пройшли найкращі дитячі роки хлопчика, чиє родове коріння – від славного українського гетьмана Сагайдачного, про якого в сім'ї, як згадує сам письменник, збереглися священні реліквії – «Універсал» і печатка. У жилах письменника текла українська, польська і турецька кров, його предки сповідували три релігії – православну, католицьку й іслам. Саме ці фактори зумовили неприйняття будь-якої національної чи релігійної нетерпимості.

До речі в одному інтерв'ю лауреат Шевченківської премії Мирослав Дочинець, відповідаючи на питання «Яка книга найдовше лежить біля Вашого ліжка?», зауважив: «Не лежить, вона постійно в роботі. Це, мабуть, і не одна книга. Краще скажу авторів. Це Мішель Монтень, Толстой, Бунін, Паустовський... Це люди, які володіють магією слова. Магістри слова» [2].

Висновки. Значний простір для вивчення міжкультурних контактів дає також творчість українських (І. Котляревський, Б. Лепкий, М. Рильський, П. Загребельний, Вал. Шевчук, Д. Павличко) і польських письменників (З. Фіш, С. Грудзінський, Ф. Равіта-Гавронський, Т.-Т. Єж, М.-Ю. Залеська, Е. Ожешко, Я. Каспрович, Я. Івашкевич, С. Кржижановський), композиторів – С. Монюшко, К. Шимановський та ін. Ми окреслили лише деякі напрямки в освоєнні означеної теми, ті, які були апробовані у власній діяльності, тоді як діапазон обраних тем може бути значно ширшим.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вєрвєс Г. Адам Міцкевич в українській літературі. К. : Худ. літ., 1955. – 278 с.

2. Тарканій Ганнуся. Ранкова кава з Мирославом Дочинцем. Режим доступу: <https://zaholovok.com.ua/rankova-kava-z-miroslavom-dochintsem>. Час доступу: 08.05.2025.

3. Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т. 3: Драматичні твори. Повісті. – С. 11-21. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev301.htm> – Час доступу: 08.05.2025.

4. Taras Szewczenko// Режим доступу: https://pl.wikipedia.org/wiki/Taras_Szewczenko/ – Дата доступу: 19.03.2023.